

УДК: 373.5.015.31:316.477:305
DOI 10.31499/2618-0715.1(10).2023.282272

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ
(за результатами експериментального дослідження)**

Тарасова Тетяна, кандидат педагогічних наук, науковий співробітник, Інститут проблем виховання НАПНУ

ORCID: 0000-0002-8156-7820

E-mail: ttarasova@ukr.net

В умовах європейської інтеграції України дотримання гендерної стратегії діяльності особливо значиме із шкільної лави як показник демократизації суспільства і співголосне з проблематикою формування соціально успішної особистості старшокласників, оскільки успішність є основною характеристикою будь якої діяльності та результатом інтеграції людини у соціокультурне середовище. Завданнями зазначеної роботи є узагальнення даних експериментального дослідження, аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, передового педагогічного досвіду щодо гендерних особливостей формування соціально успішної особистості здобувачів освіти.

Ключові слова: соціально успішна особистість, старшокласник, особливості, гендерні особливості, формування соціально успішної особистості, старшокласники, заклади освіти, гендерні стандарти, батьки.

**FORMATION OF THE SOCIALLY SUCCESSFUL
PERSONALITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS: GENDER CHARACTERISTICS
(according to the results of an experimental study)**

Tarasova Tetiana, candidate of pedagogical sciences, Research Fellow, The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

ORCID: 0000-0002-8156-7820

E-mail: ttarasova@ukr.net

In the conditions of the European integration of Ukraine, compliance with the gender strategy of the educational institution is important, especially from the school level, as an indicator of the democratization of society. It resonates with the problem of forming a socially successful personality of high school students, since success is the main characteristic of any activity and the result of a person's integration into the socio-cultural environment.

The tasks of the mentioned work are the generalization of experimental research data, the analysis of domestic and foreign scientific sources, advanced pedagogical experience regarding the gender features of the formation of a socially successful personality of education seekers; the results of the application of appropriate methods, forms, methods of educational interaction. In the research process, theoretical (analysis, comparison and generalization) and empirical methods (questionnaire, blitz survey, method of incomplete sentences, observation, projective technique) were applied.

The work provides a comparative analysis of the attitude of high school students, parents (persons who replace them), teachers to the concepts of «gender», «social success»; it was found that more than a third of those seeking education have a high need to achieve success (and 16 % of them are girls); for 13% of girls and 17 % of boys, this need is increased; reduced and low need is characteristic of only 13% of high school students; the motivational field of success and fear of failure among school graduates is determined, which is in the «pole of inexpressiveness», and the

hope for success among boys (19 %) prevails over the orientation towards achieving success among girls (10 %); the existence of different levels of development of the formation of skills of a socially successful personality has been experimentally proven. So communication skills, optimism and generosity in girls at medium and high levels, as well as assertiveness and self-education skills in boys (respectively, from 37 to 55 points); girls have more inherent (high level) cooperation skills, unlike boys – their level of development is medium and low (up to 37 points).

Keywords: *socially successful personality, high school student, features, gender features, formation of socially successful personality, high school students, educational institutions, gender standards, parents.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Дотримання гендерної стратегії в закладах освіти є свідченням реформування закладів на принципах НУШ й розвитку процесів демократизації суспільства загалом. Одночасно однією із цілей в сфері освіти за «Декларацією Тисячоліття» Організації Об'єднаних Націй (2000 р.) проголошено забезпечення гендерної рівності, яка передбачає: досягнення гендерної рівності та надання рівних із чоловіками можливостей розвитку жінок та дівчат. Таким чином, цілі розвитку щодо освіти та гендерної рівності стоять разом й потребують синхронного рішення.

Відповідно надто важливим в умовах сьогодення (військові дії, знищення системи освіти, масова міграція шкільних родин за кордон, напіввіртуальне он-лайн навчання із-за пошкодження об'єктів енергозабезпечення, психо-фізіологічні розлади у школярів, тощо) є питання самоефективності на індивідуальному та соціальному рівнях, отже і самовизначення в гендерних питаннях, що характеризують успішність старшокласника і є основою будь-якої діяльності та результатом інтеграції людини в соціокультурне середовище. Дослідник Т. Голованова стверджує: «коли жінки/дівчата та чоловіки / хлопці у всій різноманітності не інтегровані, країна втрачає навички, ідеї та перспективи, які мають вирішальне значення для розвитку та використання нових можливостей. На сьогоднішній день існують розрахунки щодо економічних зисків від досягнення гендерної рівності. Наприклад, за умов реалізації конкретних заходів щодо покращення гендерної рівності в країнах Європейського Союзу, ВВП на душу населення збільшиться на 6,1 –9,6%, що становитиме від 1,95 до 3,15 трлн. євро до 2050 року. Це допоможе вирішити проблему бідності, соціального забезпечення, стійкого розвитку тощо» [3, с.15].

У 2006 році Європейський Союз визначив шість цілей в сфері гендерного мейнстримінгу («*gender mainstreaming*»): економічна незалежність чоловіків та жінок, сумісність професійного і особистого життя; врівноважене представлення в усіх процесах прийняття рішень; ліквідація всіх форм гендерного насилля; ліквідація стереотипів в ролі полів і рівних прав в сфері політики розвитку і зовнішньої політики. Одночасно ратифікація Україною Стамбульської Конвенції (2022 р.) визначає ряд новацій у сфері гендерного насилля.

Експрес-аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців дозволяє стверджувати, що феномен успіху як життєвого явища є предметом розгляду наукових шкіл та різних дисциплін і ґрунтується на розумінні закономірностей розвитку особистості, педагогіки успіху, гуманістичної взаємодії, актуалізації особистісного потенціалу здобувачів освіти. У той же час як в Україні з проголошенням курсу на європейську інтеграцію, так і в інших країнах не завжди враховуються в освітньому процесі закладу освіти гендерні особливості, зустрічаються випадки проявів авторитарної педагогіки, існують протиріччя між потребами і реальними можливостями їх задоволення з боку учасників освітнього процесу (старшокласники, батьки, педагоги, тощо), слід констатувати негативну, маніпуляційну роль ЗМІ з метою дискредитації гендерного підходу. Відтак, Президент НАПН України В. Кремень зазначає, що «суспільство в цілому і освіта зокрема несуть відповідальність за формування у дітей

цінностей, час яких уже минув. Варто зрозуміти, що утвердження цінностей, які віджили свій вік, дуже негативно позначається не тільки на сутності особистості, а й, безумовно, на життєвому шляху людини та характері суспільства в цілому. Формування неадекватних часу цінностей стриножує людину, викривляє її життєвий шлях та істотно знижує, а то й узагалі перекреслює самореалізацію» [8, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закордонні та вітчизняні вчені у дослідженнях розглядають проблематику існування гендерних стереотипів поведінки хлопців та дівчат у сучасній школі (С. Вихор, А. Гільгерс, Н. Хайде, Б. Штіплер), особливості гендерного навчання і виховання учнів (Е. Брайтенбах, Н. Кутова, О. Петренко, Г. Фаульстіх-Віеланд), одночасно зазначаючи низьку обізнаність щодо змісту та базових понять у педагогів з гендерної тематики, недостатню компетентність з досліджуваної проблеми, що ускладнює вибір змісту, методів, прийомів і форм роботи [2]. Щодо формування успішності старшокласників, орієнтації на досягнення успіху поділяємо висновки вченої Л. Пасечкіної, котра визначає результативність в цілеспрямованих управлінських діях, використанні можливостей навчально-виховного процесу й позаурочної діяльності, залученні старшокласників у широкі соціальні відносини, спрямованість педагогів на власний успіх і успіх учня [10]. Суголосні є рекомендації дослідниці Ю. Ільїної, яка виокремлює необхідні критерії для досягнення успішності: «здатність змінювати поведінку (вчитись); уміння підтримувати здоров'я на необхідному для життя рівні; здатність досягти необхідного для людини фінансового рівня; позитивний базовий емоційний стан; здатність встановлювати контакти і їх підтримувати» [12, с. 61].

Мета статті. Метою даної роботи є висвітлення результатів експериментального дослідження згідно теми «Гендерні особливості формування соціально успішної особистості старшокласників в закладах освіти», що базувалися на використанні теоретичних (аналіз соціально-педагогічної, психолого-педагогічної, філософської, юридичної літератури щодо визначення базових понять і поняттєвого апарату дослідження; порівняння стану розробленості проблеми на теоретичному і практичному рівнях у зарубіжному і вітчизняному досвіді; контент-аналіз нормативно-правових документів гендерної тематики, документації закладу освіти щодо формування соціально успішної особистості старшокласника) та емпіричних методів (анкетування, блиц-опитування, метод незакінчених речень, спостереження за діяльністю юнаків та юнок закладу загальної середньої освіти з метою визначення рівнів сформованості соціально успішної особистості старшокласника, проективна методика «Портрет успішного старшокласника»).

Виклад основного матеріалу дослідження з повим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У ході дослідження взяли участь 323 старшокласників, 239 батьків (осіб, що їх замінюють) та 78 педагогів системи закладів загальної середньої освіти з м. Києва, м. Тернополя, м. Маріуполя, Київської області.

Ідеологія рівноправ'я статей, впровадження комплексної моделі Gender Mainstreaming в усі ланки освіти, застосування інноваційних технологій, що впливають на підвищення соціальної успішності старшокласників, проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на підвищення гендерної компетентності громадськості, батьків та педагогів були основою дослідження.

Аналіз анонімної анкети для старшокласників на констатувальному етапі роботи засвідчив, що 90,7% вважають себе успішними; причому «важко відповісти» на запитання і «не замислювалися» над визначенням власної успішності – 4,6% респондентів. У той же час більша половина опитаних батьків (59,5%) впевнені, що їх дитина-старшокласник – є натеper «соціально успішною особистістю», 7,9% з них дали негативну відповідь, «важко відповісти» на запитання було для 13,2% батьків; «не замислювалися» 8,8% осіб.

Дослідження підтвердило висновки вчених про дисгармонію у стосунках між батьками і дітьми, хиби у вихованні, низький рівень педагогічної компетентності батьків,

викликаний частково загостренням економічних проблем на фоні пандемії та війни, орієнтація на застарілі орієнтири, цінності.

Для реалізації допомоги батькам у формуванні соціально успішної гендерно зорієнтованої особистості старшокласників пропонувалася участь в онлайн-лекціях, залучення до проектів «Людина, яка зробила себе сама» (презентація батьками своїх успішних життєвих програм), створення «усних історій» на основі родинної пам'яті; активізація спільних оздоровчих та культурних акцій, залучення до колективної проектної діяльності не лише груп старшокласників, але й їх батьків, членів родини, представників органів влади та місцевого самоврядування, громадських організацій. Зміна акцентів у засіданнях батьківського всеобучу на діалогове, змістотворне ставлення до гендерних знань, досвід успішності у виконанні гендерних ролей, пропаганда протидії насильству і дискримінації за ознакою статі у всіх її проявах (сексизм, ейджизм, лукізм, стереотипізація, мачизм тощо) на фоні відповідальності, рефлексії і вибірковості сприяв зміні уявлень батьків щодо формування соціальної успішності на формувальному етапі експерименту. Ефективним видом роботи стала участь в декаді індивідуальних проектів в рамках всевітньої акції, ініційованої Центром жіночого глобального лідерства у 1991 році з метою привернення уваги громадськості до проблем гендерно зумовленого насильства, а також активізації діяльності державних структур і громадських організацій з метою захисту прав жінок та формування ненасильницької ідеології в суспільстві «16 днів проти гендерно зумовленого насильств» (з 25.11 – Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок по 10.12 – Міжнародний день прав людини.).

Зазначимо, що серед батьків-учасників дослідження більшу половину складають жінки (145 / 94). Динаміка зміни уявлень батьків щодо соціальної успішності старшокласника є, на нашу думку, результатом ефективного впливу запропонованих в ході формувального експерименту виховних впливів. Так, вважають своїх дітей соціально успішними 62% батьків; «важко відповісти» на запитання стало для 18,6%, що є свідченням особистісної рефлексії на проблеми виховання і ставлення до дітей.

Участь старшокласників у виховних акціях, їх самостійність в організації інтервенцій гендерного і соціального характеру, впровадження технології адвокації в роботу шкільного самоврядування, активності і ініціатива в діяльності територіальної громади забезпечила зміну уявлення про успіх і причетність особистості до його результатів, сприяла підвищенню самооцінки старшокласників. Так, уявляють себе «соціально успішними» 80 % здобувачів освіти (супроти 90,7 % на констатувальному етапі), що свідчить про розвиток критичного ставлення до себе, продуктивної самореалізації в обраному виді діяльності; 3% старшокласників, які «не уявляють себе соціально успішними» – з одного боку говорить про недоліки стосунків у площинах: вчителі-батьки-старшокласник» чи психосоціальні зміни особистості на фоні дорослішання на кшталт «нерозділеного кохання», «невдач в якомусь значимому для особи виді діяльності» тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця уявлень батьків (осіб, що їх замінюють) та старшокласників про соціальну успішність особистості (констатувальний/формувальний етапи експерименту, %)

Учасники анкетування,%	Так	Ні	Важко відповісти	Не замислювався
Батьки	59,5 % 62 %	7,9 % 6,3 %	13,2 % 18,6 %	8,8 % 6 %
Учні 11 кл.	90,7 % 80 %	0 % 3 %	4,6 % 5 %	4,6 % 4 %

Оскільки Тлумачний словник української мови розглядає «успіх» як позитивний наслідок роботи, справи і т. ін.; громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийось досягнень; ...чійх-небудь позитивних якостей, особливостей, захоплень з боку осіб іншої статі», «соціальний» – пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві, відповідно структуру «соціально успішної особистості» будуть складати як уміння і характеристики особистості, що забезпечують її успішність та якості на особистісному рівні.

Відповідно, маркери «соціально успішної особистості» означеної групи опитаних (старшокласники, педагоги, батьки) значно різняться. Педагоги ЗЗСО вважають, що основну десятку складають: особливості родинного виховання; взаємодія зі школою, позашкільними закладами освіти, громадськими організаціями; психофізіологічні, природні задатки; систематичне утвердження особистості; самостійність; комп'ютерна грамотність; рефлексивне мислення; володіння іноземними мовами.

Перевагу батьки (чоловіки і жінки) передовсім надали родинному вихованню – 16,8 %; сприянню розвитку досягнень старшокласника – 12,3 %; систематичному утвердженню особистості та оволодінню комп'ютерній грамотності – 11,2 %; вивченню іноземних мов – 10,3 %; доброму здоров'ю – 10 %; професійній самореалізації – 9,7 %; психофізіологічним, природним задаткам дитини – 9,4 %; самостійності, творчій активності, ініціативності та взаємодії зі школою, позашкільними закладами освіти – 8,2 %; креативності, самостійності – 7 %.

Результати анонімного анкетування з метою з'ясування розуміння старшокласниками сутності та взаємозв'язку понять «соціальний» та «успішний» доповнили портрет «успішної особистості старшокласника» із десяткою важливих складових: матеріальний достаток (22 %), благополучна сім'я (16 %), родинне виховання (14 %); комп'ютерна грамотність і професійна самореалізація (10 %); схвалення та визнання іншими (8 %); привабливість, авторитет у протилежної статі (7 %); добре здоров'я (6 %) і володіння іноземними мовами; самостійність і ініціативність (4 %), креативність (3 %).

Одночасно в ході дослідження виявлено, що учасники освітнього процесу по різному трактують термін «гендер», що, на нашу думку, викликано неоднозначністю наукового визначення терміну та пов'язане із віком, статтю, життєвим досвідом респондентів, традиціями їх життєдіяльності, побутом тощо. Так, майже половина опитуваних батьків (49,4 %) і 20 % педагогів вважають, що це особливі стосунки між статтями (така позиція і у 15,9 % випускників); як забезпечення рівних прав і можливостей в освоєнні сфер життєдіяльності розглядають «гендер» третина (28,8 %) респондентів (відповідно, 37,7 % учнів старшої школи); 12,6 відсотків батьків вбачає допомогу змінюватися самому і змінювати соціальне буття з урахуванням партнерських взаємин (32 % старшокласників); 6,2 % опитуваних (40,7 % здобувачів освіти) – як боротьбу із проявами насильства, дискримінацією, стереотипами, що є результатом та причинами усталених уявлень з історичного минулого, певних церковних настанов, упереджень, структурних нерівностей горизонтальної і вертикальної сегрегації, до прикладу, на ринку праці тощо.

Відзначимо, що позиція старшокласників відповідає сучасним викликам щодо дотримання гендерних стандартів, особливо в царині надання рівних прав і можливостей в освоєнні сфер життєдіяльності; партнерства щодо самозміни і зміни соціального буття; боротьби з насильством та негативними явищами, дискримінацією за ознакою статі.

Відомо, що феномен образу власного «Я» («Я-концепція»), як уявний портрет самого себе, структури власної особистості, формується на підставі власної думки про себе. Водночас він реконструюється за рахунок визнання оточуючих, досягнень, набутих якостей. Вчені зазначають, що формотворчими викликами «Я-концепції» є: минулий досвід; успіхи та невдачі; ставлення особливо в дитячі роки; власна зовнішність. Тому проективна методика «Портрет успішного старшокласника» на основі малюнкової техніки для гендерних досліджень «Намалюй сучасну українську людину» [11], дозволили

побачити ряд розбіжностей між твердженнями старшокласників щодо «соціальної успішності» та портретним виразом їх бачень; дослідити гендерні деформації; розкрити внутрішній світ за допомогою символів, що «проникають у зображення несвідомо». Розділяємо думку науковиці, що застосування методики знімає біполярність і протиставлення чоловічих та жіночих якостей. В той же час ряд вчених (І. Гуртова, Доценко А., Г. Коцюба, О. Кочарян та ін.) звертають увагу на нові специфічні для сьогодення психологічні феномени, що негативно впливають на особистісний розвиток у юнацькому віці: феномен «девальвації дорослості», страх психологічної інтимності, симптомокомплекс «емоційного холоду», підвищення рівня толерантності до відхилень, асексуальність, інфляція (роздуття) псевдомаскулінності, контрзалежність у міжособистісних стосунках тощо [4].

Аналіз методики засвідчив, що більшість малюнків зображають гендерні, а не статеві ознаки: зачіска, одяг, прикраси. Вони відображають атрибутику краси: вишукана одяг (57 малюнків), спортивна фігура (128 мал.), високі підбори (39 мал.), тонка талія, гарна модна зачіска (89 мал.). Одночасно схематично подаються антропоморфні зображення без статевих ознак – 97 малюнків, але із сучасними гаджетами. У 12 роботах зображено осіб жіночого роду поряд із комп'ютером та валізою із валютою, машиною, яхтою; на 46 малюнках – чоловік представлений з певними атрибутами: костюмом та комп'ютером; спортивний торс і сучасний смартфон певного бренду; «поважність» чоловіка пов'язана із статурою (живіт), одягом, кабінетом, годинником та сучасними гаджетами. Така уявна характеристика соціального успіху старшокласників викликана трансформацією завдань поступу суспільства та успіхами і прогалинами розвитку цифрового середовища. Незважаючи на вплив інформатизації на розвиток інформаційного суспільства, науковці Р. Краут і П. Атвел стверджують, що для 87 % інтернет-користувачів – це джерело самоудосконалення [7]. У той же час на думку Дж. Катц і П. Аспен «виключеність жінок та недопредставленість їх у Інтернеті, обділює можливі економічні вигоди» [5]. Однак, на думку О. Немеш «навколокомп'ютерна культура» за результатами крос-культурних досліджень переважно належить чоловікам, оскільки жінки «є більш технофобними, менш ймовірно технофільними, більш стресовими у застосуванні, засвоєнні комп'ютерних технологій» [9].

Згідно Наказу Міністерства освіти і науки України № 839 від 10.09.2009 «Про упровадження принципів гендерної рівності в освіту» в закладах освіти повинні проводитися щорічні Уроки гендерної рівності. Однак, аналіз методики «незакінчених речень» підтвердив проведення таких заходів у ЗЗСО, причому третина педагогів (27,3 %) їх самостійно готували, а 35 % здобувачів освіти брали в них участь. Водночас 14,5 % педагогів і майже третина опитних батьків (24 %) та старшокласників (27 %) ніколи «не замислювалися» над необхідністю розгляду цих проблем в освітній практиці ЗЗСО.

Сформованість навичок соціально успішної особистості (анкета за Д. Франкеном в адаптації автора) показала, що навички комунікабельності, оптимізм та щедрість фіксуються у дівчат на середньому і високому рівнях розвитку (відповідно, від 37 до 55 балів); навички асертивності і самовиховання – на рівні середнього розвитку; їм теж більш притаманні (високий рівень) навички кооперації. Старшокласники-хлопці більш напористі, наполегливі та самовпевнені, тому навички асертивності на середньому та високому рівнях розвитку; у той же час навички кооперації перебувають на середньому та низькому (до 37 балів).

Результати оцінки потреби у досягненні успіху (за методикою Орлова Ю., адаптована автором) свідчать, що більше третини здобувачів освіти орієнтовані на високу потребу у досягненні успіху (16 % дівчат та 19 % хлопців). Позитивно оцінюють свої можливості як середні п'ята частина опитуваних (відповідно, 12 % – дівчата, 9 % – хлопці). Натомість для 13 % дівчат та 17 % хлопців ця потреба є підвищеною. Понижена і низька потреба властива 13 % старшокласників, що пов'язується з їх особистісним розумінням «соціально успішна особистість», заниженою самооцінкою, страхом

відповідальності за своє майбутнє, родинними проблемами, фінансовим становищем та традиційним гендерним дисбалансом.

Враховуючи результати дослідження, здійснюючи вплив на інтелектуальну сферу (дискусія, диспут, мозковий штурм, «усна історія», гендерний календар), емоційно-вольову і предметно-практичну сфери через вирішення соціальних і педагогічних завдань, проектів; адвокації; критики та заохочення, доручення, ігр-ситуацій гендерної взаємодії та методи перебудови мотиваційної сфери і самосвідомості (портфоліо, переорієнтація самосвідомості на успіх; моделювання наслідків страху невдачі мотивації), домагалися допомогти старшокласникам сформуватись як соціально успішна особистість. З метою підвищення мотиваційної складової соціального визнання успіху особистості опиралися на форми успіху, які «невід'ємно пов'язані з оцінкою результатів діяльності особи іншими людьми, а також розвитком особистості та прагненням вийти за власні межі: успіх-популярність як широке соціальне визнання результатів діяльності особи, її справ та вчинків; успіх-визнання із боку значущих інших, тобто коло осіб, думка яких важлива для суб'єкта діяльності; успіх-подолання, який проявляється у вирішенні особою проблем та протиріч у власному житті, що зумовлюють самооцінку та самоповагу особи; успіх-самовизначення як установка на подолання самого себе, прагнення вийти за власні межі, ствердитись на нових горизонтах [13].

Відповідно, порівняння результатів опитування здобувачів освіти щодо мотивації та успіх та страх невдачі (авторська методика на основі опитувальника А. Реана з гендерним контентом) засвідчили, що старшокласникам властива підвищена ситуативна тривожність, що поєднується з відповідальним відношенням до справи – вибору життєвої стратегії, шляхів досягнення успішності, тому їх мотиваційне поле знаходиться в «полюсі невираженості» в межах: «ближче до страху невдачі» – «ближче до мотивації успіху». Мотиваційне бачення дівчат і хлопців на формульованому етапі суттєво не відрізняються (табл. 2). У відповідях дівчат, незважаючи на мотивації «ближче до страху невдачі» (9 %) і страх невдачі (3 %), мотивація (11 %) та надія на успіх (19 %) переважають. Попри високий бал мотиваційної невираженості (9 %), оптимістичні стремління до успіху (16 %) та надії на нього в майбутньому (18 %) властиві більшій третині опитаних старшокласників-хлопців.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика мотивації на досягнення успіху з урахуванням гендерного аспекту (констатувальний/формульовальний етапи експерименту, %)

№	Характеристика досягнення успіху в балах	Дівчата	Хлопці	Разом (у %)
1.	1-7 балів – мотивація на невдачу (страх невдачі)	8 – 3 %	5 – 4 %	13 – 10 %
2.	8 – 9 балів ближче до страху невдачі	7 – 9 %	5 – 5 %	12 – 14 %
3.	8-13 балів – мотиваційний полюс не виражений	12- 8 %	5 – 9 %	17 – 17 %
4.	12 – 13 балів – до мотивації успіху	9 –11 %	15 – 16 %	24 –27 %
5.	14 – 20 балів – мотивація на успіх (надія на успіх)	15-19 %	17-18 %	32 – 37 %

Оскільки поняття «особливість» трактується в тлумачному словнику сучасної української мови як «характерна риса, ознака, властивість кого, чого-небудь», «характерна лише для певного предмета, певної особи» [1, с. 862], визначили в ході дослідження основні патерни, які впливають на формування соціально успішної особистості старшокласника в контексті гендеризації освітнього процесу:

- обізнаність педагогів, батьків (осіб, що їх замінюють) щодо гендерного становлення особистості старшокласника у сучасному інформаційному середовищі, оскільки недостатня компетентність з досліджуваної проблеми обмежує вибір змісту, методів, прийомів і форм виховного впливу;

- визначеність власних гендерних поглядів педагогів та батьків, які впливають на виховання здобувачів освіти у відповідності до патріархальних, соціально схвалюваних ролей та моделей поведінки;

- переорієнтування стратегії освіти в бік соціально гендерної толерантності всіх учасників освітнього процесу відповідно й корекція тематичного планування засідань батьківського всеобучу;

- розширення життєвого простору старшокласників для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної особистості шляхом залучення у вирішення проблем школи, громади (технологія адвокації);

- моніторинг самооцінки соціальної успішності дівчат і юнаків на основі внутрішніх критеріїв та об'єктивних показників шляхом впровадження технології «портфоліо»;

- програмно-методичне забезпечення (методичні рекомендації, посібники, Інтернет-ресурси тощо), орієнтоване на формування егалітарної свідомості особистості соціально успішного старшокласника;

- взаємодія з медичними структурами та правоохоронними органами у інформаційно-роз'яснювальній роботі щодо формування соціально успішної гендерно орієнтованої особистості старшокласника;

- взаємодія між закладом освіти і неурядовими громадськими організаціями, асоціаціями, товариствами на засадах партнерства з метою спільного моделювання виховних інтервенцій щодо подолання гендерно-рольових конфліктів і порушення прав людини, зміні культурних стереотипів маскуліності й фемінності, вироблення моделей успішних взаємин юнака і дівчини.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

Виходячи із отриманих під час дослідження результатів, ми дійшли висновків щодо важливості врахування гендерної складової у формуванні соціально успішної особистості старшокласника, включно із активізацією і синхронізацією виховних зусиль педагогів, батьків (осіб, що їх замінюють), громадських організацій, Асоціацій. Впровадження соціально значущих цінностей та одночасне розширення соціокультурних механізмів конструювання чоловічих і жіночих ролей у практичній діяльності старшокласників, набуття досвіду різних типів міжособистісних та міжгрупових взаємин, вільних від гендерних стереотипів, формування вмінь свідомого вибору життєвих стратегій, опертя на досвід розвитку педагогічної думки вітчизняних та зарубіжних науковців слугують гарантією соціального та психологічного благополуччя старшокласників з врахуванням можливостей самореалізації особистості в усіх сферах життєдіяльності.

Перспективність теми дослідження пов'язана із можливостями подальших наукових розвідок впливу гендерного виховання на формування в учнів старшого шкільного віку життєвої успішності як запоруки життєдіяльності соціально компетентного учасника соціальних перетворень в царині реалізації власних життєвих проєктів, творення і досягнення власного top-level, власної Акме.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Перун. 2005. 1728 с.
2. Вовк Л.М. Педагогічні умови формування гендерної культури молодших школярів у навчально-виховній діяльності початкової школи: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.07. К. 2017. 270 с.
3. Голованова Т. Методологічні підходи та методи дослідження гендерних питань в освіті. *Гендерна парадигма освітнього простору*. Кривий Ріг: ВЦ КГПі ДВНЗ «КНУ», 2015. Вип. 1. С. 14–16.
4. Кізь О. Психолого-педагогічні та соціальні виміри гендерної депривації в освіті. Переяслав-Хмельницький. 2019. Т. 43, Вип. 1. С. 51–66.
5. Кремень В. Якісна освіта і нові вимоги часу. Директор школи, ліцею, гімназії. 2013. № 4. С. 4–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dslg_2013_4_3 (дата звернення 10.04.2023).
6. Немеш О. М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: монографія. Київ: Слово, 2017. 391 с.
7. Пасечкіна Л. П. Формування в старшокласників орієнтації на досягнення життєвого успіху: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2009. 18 с.
8. Стребкова Ю. Дослідження уявлень студентства про сучасну українську людину (гендерні аспекти). Українознавчий альманах. К., 2017. Вип. 21. С. 92–98.
9. Тарасова Т. В. Поняття «успішна особистість старшокласника» в контексті реалізації гендерної політики України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань: УДПУ імені Павла Тичини, 2021. № 1(6). С. 59 – 77.
10. Федорченко Т. Є., Кириченко В. І., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В. та ін. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання: навч.-метод. посіб. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 181 с.
11. Katz, J., & Aspden, P. Motivations for and barriers to Internet usage: Results of a national public opinion survey. Paper presented at the 24th Telecommunications Policy Research Conference, Solomons, MD, 1996. URL: <http://www.markle.org/J96329pd3.html#Users> (дата звернення 11.04.2023).
12. Kraut R. Media use in a global corporation: Electronic mail and organizational knowledge. In S. Kiesler (Ed.), *Culture of the Internet*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 1997. P. 323–342.
13. Tarasova Tetiana. Gender orientation and social achievement of high school students – the key to integration of Ukraine to the European community social and human sciences. *Polish-Ukrainian Scientific Journal*, 02 (26). URL: https://sp-sciences.io.ua/s2650837/tarasova_tetiana_2020_gender_orientation_and_social_achievement_of_high_school_students_the_key_to_integration_of_ukraine_to_the_european_community_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_02_26 (дата звернення 10.04.2023).

REFERENCES

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (2005). Kyiv; Perun [in Ukrainian].
2. Vovk L. M. (2017). Pedagogichni umovy formuvannia hendernoï kultury molodshykh shkoliariv u navchalno-vykhovniï diïalnosti pochatkovoï shkoly: dys. ...kand. ped. nauk: 13.00.07. K. [in Ukrainian].
3. Holovanova T. (2015). Metodolohichni pidkhody ta metody doslidzhennia hendernykh pytan v osviti. *Henderna paradyhma osvithnoho prostoru*. Kryvyi Rih: VTs KHPI DVNZ «KNU», Vyp. 1. [in Ukrainian].
4. Kiz O. (2019). Psykholoho-pedahohichni ta sotsialni vymiry hendernoï depryvatsii v osviti. *Pereiaslav-Khmelnitskyi*. T. 43, Vyp. 1. [in Ukrainian].
5. Kremen V. (2013). Yakisna osvita i novi vymohy chasu. *Dyrektoř shkoly, litseiu, himnazii*. № 4. S. 4–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dslg_2013_4_3 [in Ukrainian].
6. Nemesh O. M. (2017). Virtualna diïalnist osobystosti: struktura ta dynamika psykholohichnoho zmistu: monohrafiia. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
7. Pasechkina L. P. (2009). Formuvannia v starshoklasnykiv oriientatsii na dosiahnennia zhyttievoho uspihku: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.07. Luhansk [in Ukrainian].

8. Strebkova Yu. (2017). Doslidzhennia uiavlenn studentstva pro suchasnu ukrainskuliudynu (henderni aspekty). Ukrainoznavchyi almanakh. K., Vyp. 21. [in Ukrainian].
9. Tarasova T. V. (2021). Poniattia «uspishna osobystist starshoklasnyka» v konteksti realizatsii hendernoï polityky Ukrainy. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. Uman: UDPU imeni Pavla Tychyny, № 1(6). [in Ukrainian].
10. Fedorchenko T. Ye., Kyrychenko V. I., Necherda V. B., Tarasova T. V. ta in. (2022). Sotsialno uspishna osobystist: sutnist i tekhnolohii vykhovannia: navch.-metod. posib. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].
11. Katz, J., & Aspden, P. Motivations for and barriers to Internet usage: Results of a national public opinion survey. Paper presented at the 24th Telecommunications Policy Research Conference, Solomons, MD, 1996. URL: <http://www.markle.Org/J96329pd3.html#Users> (data zvernennia 11.04.2023).
12. Kraut R. Media use in a global corporation: Electronic mail and organizational knowledge. In S. Kiesler (Ed.), *Culture of the Internet*. Mahwaw, NJ: Lawrence Erlbaum, 1997. P. 323–342.
13. Tarasova Tetiana. Gender orientation and social achievement of high school students – the key to integration of ukraine to the european community social and human sciences. *polish-ukrainian scientific journal*, 02 (26). URL: https://sp-sciences.io.ua/s2650837/tarasova_tetiana_2020_.gender_orientation_and_social_achievement_of_high_school_students_-the_key_to_integration_of_ukraine_to_the_european_community_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_02_26_ (data zvernennia 10.04.2023)